

[Рец.]: Мальшина К.В. Тернистий шлях словенського державотворення (1918-1941). Київ : ІУАД НАНУ, 2018. 552 с.

Історична доля балканських країн багато в чому нагадує перипетії державного розвитку країн пострадянського простору. Невдалі спроби державотворення у XX ст., об'єднання у спільних кордонах, що на перший погляд здавалися міцними і непорушними, а з часом виявилися штучними та крихкими, важке розлучення, яке супроводжувалося насиллям та ворожнечею колишніх, здавалося, братніх народів, – все це перекликається з подіями, що й досі відбуваються на руїнах СРСР і частиною яких, на жаль, є й Україна. Однак, вітчизняні історичні дослідження зазвичай тримаються осторонь цього важливого регіону, обмежуючись його загальними характеристиками як «порохової діжки Європи». Між тим, докладне вивчення проблем розвитку балканських країн у XX ст. може вказати нам як на помилки при вирішенні внутрішніх проблем України, так і на можливі перспективні вектори її зовнішньої політики.

В цьому контексті поява монографії К.В. Мальшиної є дуже доречною, а актуальність дослідження не викликає жодних запитань. Проблеми державотворення Словенії у міжвоєнний період є знайомими кожному, хто цікавиться сучасною політичною ситуацією в Україні, а виклики, з якими зіткнулося словенське суспільство в процесі будівництва держави, в цілому є тотожними тим процесам, які відбуваються зараз у нашій країні.

Робота складається з передмови, вступу, п'яти розділів, післямови, додатків та мап.

У передмові авторка дає короткий огляд сучасного становища Словенії серед країн балканського регіону.

Вступ містить коротку історичну довідку словенської історії досліджуваного періоду. Безумовним плюсом монографії є проведення історичних паралелей із подіями на українських землях, що закладає гарне підґрунтя для компаративних студій. Визначивши мету дослідження, його хронологічні та географічні межі, авторка, на жаль, залишає читача без історіографічного аналізу заявленої проблематики. Також, на наш погляд, було б доцільним розмістити в монографії і більш докладний аналіз джерельної бази, не обмежуючись загальним оглядом та посиланнями.

Також вступна частина містить викладення основних засад і чинників словенського державотворення, термінологічну базу дослідження та історичний огляд стану національно-визвольного руху на словенських землях у другій половині XIX – на початку XX ст.

Основна частина дослідження має класичну форму та побудована у хронологічній послідовності розвитку подій.

Перший розділ **«Серпнева» національна рада СХС в Любляні: словенські національні органи влади у боротьбі словенців за самовизначення (серпень 1918 - січень 1919 рр.)»** присвячений автономістським зусиллям словенців після розпаду Австро-Угорщини у 1918 р. К.В. Мальшиній вдалося висвітлити початок формування державних органів Словенії в процесі короткотривалого існування Держави словенців, хорватів та сербів.

Показуючи у першому параграфі динаміку створення законодавчих та виконавчих органів Словенії на тлі формування конфедеративної держави СХС, авторка поступово знайомить читачів із югославістськими тенденціями у словенському суспільстві. Швидкі темпи створення конфедерації та повна лояльність словенців до цього процесу свідчить про те, що ідеї створення окремої незалежної держави на цей момент ще не знаходили підтримки ані серед словенського населення, ані у політичному середовищі країни.

Другий параграф розділу присвячений проблемі врегулювання державних кордонів Словенії, а точніше – спробам національного уряду країни об'єднати під своєю владою всі словенські території в умовах розпаду Австро-Угорщини. Для цього особливу увагу авторка приділяє процесу створення словенських збройних сил та намаганням силового та дипломатичного вирішення проблеми кордонів з Італією, Австрією та Угорщиною наприкінці 1918 р.

Невдачі країни на військово-дипломатичному поприщі не в останню чергу були зумовлені проблемою міжнародного визнання та внутрішньої стабілізації новоствореної Держави СХС. Спроби вирішення цієї проблеми розглядаються у третьому параграфі розділу, в якому висвітлюються запеклі дискусії щодо державного устрою югослов'янського об'єднання на тлі активних воєнних дій Італії та окупації частини словенських територій. В умовах «цейтноту» та під тиском країн Антанти відбулося проголошення нової монархічної держави – Королівства сербів, хорватів та словенців на чолі з сербською династією Карагеоргієвичів.

Наслідки цієї події для Словенії авторка розглядає у четвертому параграфі першого розділу. Зокрема, докладно аналізуються позиції основних політичних партій Словенії щодо ситуації, що

склалася, та вплив нової внутрішньополітичної обстановки на державотворчі процеси у Словенії. Так, авторка фіксує погіршення становища клерикальних сил країни, представлених Сербською народною партією, яка орієнтувалася на республіканські ідеали та ідеологію «словенства».

Другий розділ **«Робота словенського Провінційного уряду на внутрішніх та зовнішніх теренах (грудень 1918 р. – червень 1921 р.)»** присвячений діяльності словенських урядових установ у нових умовах. Фактично це означало втрату більшої частини повноважень та посилення залежності Словенії від центрального уряду у Белграді, де головну роль відігравали серби.

Причиною значної втрати повноважень, процес якої відстежується у першому параграфі другого розділу, стали внутрішні конфлікти у словенському політичному середовищі. На зміну СНП в уряді Словенії прийшли ліберали, які були зацікавлені у зменшенні ступеню автономії країни у складі Королівства СХС.

У другому параграфі розділу аналізуються марні спроби Провінційного уряду вирішити зовнішньополітичні завдання в умовах зменшення повноважень. З підпорядкуванням словенських військових частин армійському командуванню Королівства СХС Словенія втратила один з найважливіших важелів впливу на ситуацію. На Паризькій мирній конференції недосвідченим словенським дипломатам, що входили до складу делегації Королівства СХС, було дуже важко відстоювати інтереси власної батьківщини.

Третій параграф розділу присвячений вирішенню Каринтійського питання та остаточному встановленню кордонів між СХС та Австрією. Плебісцит на спірній території Каринтії завершився поразкою Словенії, оскільки більшість населення проголосувало за приєднання до Австрії. Авторка докладно аналізує причини цієї поразки, вбачаючи їх у незрілості національної свідомості словенців, особливостях соціальної структури Каринтії, відсутності словенських збройних сил на спірній території та у зусиллях австрійської пропаганди, що зробили Австрію більш привабливою за СХС в очах місцевого населення.

У третьому розділі **«Особливості розвитку словенського самоуправління у Королівстві СХС (1920-1929 рр.)»** розглядається еволюція ідеологічних поглядів словенської політичної еліти на тлі боротьби за самоуправління в межах Королівства СХС.

Перший параграф присвячених виборам до Конституанти та діяльності словенців у цьому органі в умовах намагань сербів перетворити Коро-

лівство на «Велику Сербію».

У другому параграфі авторка аналізує державотворчі ідеї у програмах словенських політичних партій. Фактично мова йде про боротьбу між ідеологіями «словенства», яку відстоювали клерикали з СНП та «югославізмом», за який виступали ліберали. На основі широкого комплексу джерел та літератури К.В. Мальшина змальовує хід передвиборчої боротьби, ключовим питанням якої було питання словенської автономії.

У третьому параграфі розділу аналізується самоврядування словенських територій у період з 1927 по 1929 рр., функції та повноваження місцевих органів влади.

Четвертий розділ **«Стагнація словенського державотворчого процесу в умовах монархічної диктатури (січень 1929 — лютий 1935 рр.)»** авторка присвятила трансформації суспільно-політичних процесів у Словенії після 1929 р., коли спочатку встановлення диктатури Олександра I, а потім і наслідки розповсюдження «Великої депресії» поставили країну у принципово нові політико-економічні умови.

У першому параграфі розглядаються обставини перевороту, що стався в Королівстві СХС 6 січня 1929 р. та призвів до встановлення монархічної диктатури в державі. Зокрема, аналізується вплив цієї події на партійно-політичне життя Словенії, в тому числі – на зміну програмних положень основних політичних партій країни.

Другий параграф розділу авторка присвятила аналізу діяльності Банської ради Дравської бановини – чи не єдиного адміністративного органу, в якому зосередилося легальне політичне життя Словенії після перевороту 6 січня. Зокрема, звертається увага на посилення націоналістичної риторики в раді і в країні, особливо зважаючи на негативні наслідки світової економічної кризи, що, разом із невдалою економічною політикою белградського уряду, серйозно погіршило життя всіх прошарків словенського суспільства.

Це вилилося в активізацію боротьби за розширення повноважень Банської ради Дравської бановини і фактично визначило порядок денний під час муніципальних виборів 1933 р. ці події розглядаються у третьому параграфі четвертого розділу дослідження.

П'ятий розділ **«Автономістські намагання словенців у 1935-1941 рр.»** присвячений боротьбі словенців за автономію на тлі зовнішньополітичних подій, які розгорнулися в Європі у цей період – формування Осі та початок Другої світової війни.

У п'яти параграфах розділу авторка послідовно розкриває особливості внутрішньополітично-

го життя Словенії у передвоєнні роки, доводячи розповідь до німецько-італійської окупації Югославії, що ознаменувало закінчення легальної словенської державотворчої діяльності у міжвоєнний період.

У післямові К.В. Мальшина підбиває підсумки міжвоєнного словенського державотворення, підводячи читача до думки про поступове визрівання самостійницьких ідей в країні під впливом зовнішніх чинників та усвідомлення необхідності захисту власних територій від посягань сусідніх держав, перш за все – Італії та Австрії, а згодом – і Сербії. Міжвоєнний період можна назвати першим етапом словенського державотворення, який мав своє продовження вже у подіях розпаду Югославії наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр.

На окрему позитивну оцінку також заслуговують подані у додатках перекладені авторкою ключові документи історії словенського державотворення міжвоєнного періоду.

Таким чином, у своїй монографії К.В. Мальшина подає послідовне дослідження генези словенського державотворення у першій половині XX ст., що є, безумовно, цінним внеском у вітчизняні балканістичні студії.

Звісно, не обійшлося й без недоліків. Так, окрім висловлених вище зауважень, викликає сумнів застосування авторкою терміну «відтворення» стосовно державотворчих процесів у Словенії (с. 13, 58, 414 тощо). Адже перша поява і зникнення словенської держави припадає на пе-

ріод раннього середньовіччя, за яким мала місце більш ніж тисячолітня окупація словенських територій різними європейськими державами. Тож процеси державного будівництва у першій половині XX ст. навряд чи можна назвати «відтворенням» ранньофеодальної державності, тим більше, що сама авторка на с. 17 вказує, що «протягом 1100 років германського, «європейського», панування словенці втратили навіть пам'ять про свою ранньофеодальну державність, втратили свою феодальну аристократію, як хоронителя історичної пам'яті та провідника національно-політичної та національно-культурної традиції, на яку могла б спиратися словенська молода буржуазія у модерний час». Така велика цезура, на наш погляд, дає цілковиту підставу заперечувати спадкоємний зв'язок між ранньофеодальною державою та державотворчими процесами новітнього періоду.

Окрім цього, на нашу думку, наукова цінність монографії набагато зросла б, якби авторка більш чітко виокремила соціально-економічний базис політичних рухів у Словенії досліджуваного періоду, що дозволило б набагато ґрунтовніше виявити причини поразки словенського державотворчого руху у міжвоєнні десятиліття.

Втім, висловлені зауваження жодним чином не применшують наукову цінність дослідження К.В. Мальшиної, вихід якої є помітною подією як для вузького кола українських балканістичних досліджень, так і для широкого загалу вітчизняної історичної науки.

М.Г. Станчев